

KS. PIOTR KULBACKI

NABOŻEŃSTWA EUCHARYSTYCZNE W POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

Szczególny wymiar religijności ludowej dotyczy obszaru bezpośredniego styku praktyk ludowych z liturgią. Zauważmy, że w spotkaniu kultu Eucharystii i pobożności ludowej niełatwo da się określić wyraźne granice¹ *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* podejmuje to zagadnienie zarówno wprost – mówiąc o adoracji eucharystycznej, jak i ubocznie – wskazując na odniesienia pobożności ludowej do Eucharystii. W tę przestrzeń kultu wprowadza nas przede wszystkim księga liturgiczna *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza mszą świętą*²

Zgodnie z praktyką zastosowaną w posoborowych księgach liturgicznych otwiera ją „Wprowadzenie teologiczne i pastoralne”, następnie zaś księga zawiera: w rozdziale I – obrzęd Komunii św. poza Mszą; w rozdziale II – różne formy kultu Najświętszej Eucharystii: 1) wystawienie Najświętszej Eucharystii; 2) procesje eucharystyczne; 3) kongresy eucharystyczne; rozdział III poświęcony jest procesji w Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Kształt opisanych w księdze liturgicznej nabożeństw eucharystycznych stanowi aplikację wskazań instrukcji *Eucharisticum mysterium*³

Ks. dr PIOTR KULBACKI – wykładowca i kurator Instytutu Formacji Pastoralno-Liturgicznej KUL; adres do korespondencji: ul. ks. F. Blachnickiego 2; 34-450 Krościenko; e-mail: PiotrKulbacki@oaza.pl

¹ Kongregacja do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*. Tł. J. Sroka, red. S. Cichy. Poznań 2003 (skrót: DPLL) nr 165; por. H. Sobczko. *Relacja między pobożnością ludową i liturgią*. W: *Liturgia i pobożność ludowa*. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003 s. 58-59; Cz. Krakowiak. *Idee przewodnie Wstępu do Dyrektorium o pobożności ludowej*. Tamże s. 14-17.

² *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza mszą świętą. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Katowice 1985 (skrót: KKTE).

³ *Eucharisticum mysterium*. Instrukcja Kongregacji Obrzędów o kulcie tajemnicy eucharystycznej (25 V 1967). AAS 59:1967 s. 539-573 (skrót: EM); przekład polski w: *To czyńcie na*

Już sama struktura tej książki ukazuje, w jaki sposób kształtować różne formy pobożności eucharystycznej i jaką wagę im przypisywać. Równocześnie normy i wskazania podane w wyżej wymienionych obrzędach wytyczają ukierunkowanie pobożności ludowej odnośnie do nabożeństw eucharystycznych.

Zauważmy, że innego rodzaju nabożeństwa, odbywające się niezależnie od liturgii, mogą być kształtowane o wiele swobodniej – niekiedy nawet niemożliwe byłoby szczegółowe zdefiniowanie ich przebiegu przez władzę kościelną (np. „majówki” przy kapliczkach)⁴

POBOŻNOŚĆ ADORACYJNA

Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia*, nawiązując do swego listu na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, zachęca ponownie Kościół do wypłynięcia na głębię morza dziejów z „entuzjazmem nowej ewangelizacji”⁵ Warto odczytywać wskazania omawianego *Dyrektorium* właśnie w tym kontekście.

Zagadnienie pobożności ludowej w kontekście ewangelizacji zostało podjęte już w adhortacji Pawła VI *Evangelii nuntiandi*⁶ Okazało się bowiem, że posoborowi reformatorzy liturgii, podejmujący zadanie oczyszczania jej ze zbędnych naleciałości, często nie doceniali wagi religijności ludowej. W encyklice o Eucharystii Jan Paweł II ubolewa, że w niektórych miejscach „zauważa się prawie całkowity zanik praktyki adoracji” eucharystycznej⁷ Tymczasem liczne nabożeństwa ludowe są w duchowości katolickiej ściśle związane z adoracją Najświętszego Sakramentu, zarówno w wymiarze wspólnotowym jak indywidualnym. Była to szczególna odpowiedź na zwątpienia dotyczące realnej obecności Pana Jezusa w Najświętszym Sakramencie. Ukierunkowanie na adoracyjny kult „pozamszalny” znalazło doskonały rezonans w pobożności ludowej, która ten kult podtrzymywała i nadawała mu nowego blasku.

moją pamiętkę. *Eucharystia w dokumentach Kościoła*. Oprac. J. Miazek. Warszawa 1987 s. 154-190.

⁴ Por. B. N a d o l s k i. *Teologiczne zasady odnowy pobożności ludowej*. W: *Liturgia i pobożność ludowa* s. 43; W. N o w a k. *Matka Pana w pobożności ludowej*. Tamże s. 117.

⁵ J a n P a w e ł I I. *Ecclesia de Eucharistia*. Encyklika o Eucharystii w życiu Kościoła (17 IV 2003). Kraków 2003 (skrót: EDE) nr 7.

⁶ P a w e ł V I. *Evangelii nuntiandi*. Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym (8 XII 1975). AAS 58:1976 nr 48; przekład polski: Wrocław 2001.

⁷ EDE 10.

W starożytności adoracja Najświętszego Sakramentu miała charakter przede wszystkim prywatny, związany z przechowywaniem Eucharystii dla chorych, niekiedy dla przyjmowania jej podczas długich podróży – ale zawsze w celu posiłku eucharystycznego. Średniowiecze, odchodząc coraz bardziej od powszechnego przyjmowania Komunii podczas Mszy świętej, ukształtowało w miejsce uczty eucharystycznej duchowość związaną z adoracją Najświętszych Postaci. Schyłek wieków średnich wraz z pojawiającymi się herezjami zaowocował publicznymi formami adoracji: procesje, różne modlitwy przed wystawionym do uroczystej adoracji Najświętszym Sakramentem. Mieliśmy zatem do czynienia z coraz większym spleceniem pobożności ludowej z kultem Najświętszego Sakramentu, definiowanym wszak przez księgi liturgiczne. Wielokrotnie działo się to ze szkodą dla podstawowego wymiaru kultu eucharystycznego – mszalnej uczty eucharystycznej.

W życiu wielkich mistrzów życia duchowego od czasu schyłku średniowiecza wielką rolę zaczęła odgrywać adoracja Najświętszego Sakramentu. Widać to np. w pismach Tomasza a Kempis, św. Ignacego Loyoli, Ludwika Grignon de Montfort; powstawały zakony kontemplacyjne podejmujące nieustanną adorację Najświętszego Sakramentu. Wokół adoracji eucharystycznej rozwijały się różne nabożeństwa. W czasach współczesnych wspólnoty podejmujące najtrudniejsze zadania apostołskie w świecie swą duchowość opierają na akcentowaniu pobożności adoracyjnej (Małe Siostry Karola de Foucauld, siostry Matki Teresy z Kalkuty czy wspólnoty wywodzące swój rodowód od Marty Robin). W okresie posoborowym, wraz z powrotem do starożytnej praktyki powszechnego udziału w uczcie eucharystycznej, zdawałoby się, że adoracja Najświętszego Sakramentu powinna znaleźć się w defensywie. Tak jednak nie jest i Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał wagę adoracji Najświętszego Sakramentu w codziennym życiu chrześcijanina⁸

Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii podejmuje bezpośrednio temat adoracji eucharystycznej w rozdziale poświęconym religijności ludowej w różnych okresach roku liturgicznego⁹ Dokument ten wskazuje na źródło tej pobożnej praktyki w adoracji Najświętszego Sakramentu w Wielki Czwartek po Mszy Wieczerzy Pańskiej. Odwołując się do dokumentów wydanych zarówno w okresie przedsoborowego ruchu liturgicznego (np. encyklika *Mediator Dei*), jak i realizujących reformę soborową, *Dyrektorium* przypomina, że przechowywanie postaci miało zawsze w pierwszym rzędzie

⁸ EDE 10.

⁹ DPLL 164-165; por. Z. Wit. *Rok liturgiczny w pobożności ludowej*. W: *Liturgia i pobożność ludowa* s. 73-76.

na celu udzielanie chorym Wiatyku. Towarzyszył temu „chwalebny zwyczaj zbierania się wiernych przed tabernakulum w celu adoracji Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie”¹⁰

Dyrektorium wymienia różne formy adoracji Najświętszego Sakramentu, które dają okazję do różnych wyrazów pobożności eucharystycznej¹¹:

- zwykle nawiedzenie Najświętszego Sakramentu w tabernakulum: krótkie spotkanie z Chrystusem powodowane wiarą w jego obecność i modlitwa w milczeniu;
- adoracja, według przepisów liturgicznych, przed wystawionym Najświętszym Sakramentem w monstrancji albo w puszcze na dłuższy lub krótszy czas;
- tak zwana adoracja wieczysta lub czterdziestogodzinne nabożeństwo, do których ma prawo cała wspólnota zakonna, stowarzyszenie eucharystyczne lub wspólnota parafialna.

Dyrektorium podkreśla wagę posługiwania się podczas adoracji tekstami Pisma świętego, Liturgii Godzin, przestrzegania rytmu roku liturgicznego, a także trwania na cichej modlitwie. Wierni w ten sposób rozumieją stopniowo, że w czasie adoracji Najświętszego Sakramentu nie można odprawiać innych nabożeństw ku czci Dziewicy Maryi i Świętych. Natomiast *Dyrektorium* nie wyklucza odmawiania w tym czasie Różańca, który jest modlitwą o charakterze chrystologicznym¹²

Należy też zauważyć, że ów styk pobożności ludowej z liturgią jest normowany nie tylko przez przepisy liturgiczne, ale także przez Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 934- 944. Prawo kodeksowe nie tylko reguluje zagadnienie miejsca przechowywania Najświętszej Eucharystii (kan. 934-936), ale kan. 937 ukierunkowuje pobożność wiernych, stwierdzając, że jeśli nie stoi na przeszkodzie poważna racja, kościół, w którym jest przechowywana Najświętsza Eucharystia, powinien być otwarty dla wiernych przynajmniej przez kilka godzin dziennie, aby mogli się modlić przed Najświętszym Sakramentem. Podobne zresztą zachęty zawarte w Kodeksie dotyczą urządzania adoracji dłuższej, tzw. wieczystej czy też czterdziestogodzinnego nabożeństwa (por. kan. 942).

Drugi rozdział obrzędów *Komunii świętej i kultu tajemnicy eucharystycznej* proponuje adorację Najświętszego Sakramentu czy to w puszcze, czy w monstrancji, albowiem „pociąga ona do uznania cudownej obecności

¹⁰ DPLL 164.

¹¹ DPLL 165.

¹² P a w e ł VI. *Marialis cultus*. Adhortacja apostolska. Lublin 1990 nr 46.

Chrystusa i zachęca do serdecznego zjednoczenia z Nim” Oczywiście „zjednoczenie to osiąga swój szczyt w Komunii sakramentalnej. Dlatego wystawienie przyczynia się do wzrostu należnego Chrystusowi kultu w duchu i prawdzie”¹³ Tam też jest zawarta zachęta, aby „wierni stosownie do własnych warunków życia oddawali cześć Chrystusowi Panu w Najświętszym Sakramencie. Pasterze zaś niech ich do tego pociągają własnym przykładem i zachęcają słowami”¹⁴

W tym miejscu warto przypomnieć, że Jan Paweł II często podkreślał wagę adoracji kapłańskiej. Związane jest to z jego osobistym doświadczeniem, którym dzieli się w autobiografii *Dar i tajemnica*. Ten osobisty wątek, to osobiste świadectwo powraca w encyklice *Ecclesia de Eucharistia*:

Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13, 25), poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca. Jeżeli chrześcijaństwo ma się wyróżniać w naszych czasach przede wszystkim „sztuką modlitwy”, jak nie odczuwać odnowionej potrzeby dłuższego zatrzymania się przed Chrystusem obecnym w Najświętszym Sakramencie na duchowej rozmowie, na cichej adoracji w postawie pełnej miłości? Ileż to razy, moi drodzy Bracia i Siostry, przeżywałem to doświadczenie i otrzymałem dzięki niemu siłę, pociechę i wsparcie!¹⁵

Wezwanie do adoracji pojawia się także w adhortacji *Pastores dabo vobis*, w której papież wyraża oczekiwanie od seminarzystów pragnienia kontemplacji i adoracji Chrystusa realnie obecnego pod eucharystycznymi postaciami¹⁶

Dyrektorium podkreśla za instrukcją *Eucharisticum mysterium*, że pobożność skłaniająca wiernych, by udawali się do świętej Eucharystii, „winna przybierać zdrowe rozmiary”, „ma pociągać ich do całkowitego udziału w tajemnicy paschalnej [...] Celem zaś jest podsycanie dyspozycji, by dzięki nim mogli z należyłą pobożnością obchodzić pamiątkę Pańska i przyjmować często ów chleb dany nam przez Ojca”¹⁷

Dlatego, jak już zauważyliśmy na wstępie, w obrzędach *Komunii świętej i kultu tajemnicy eucharystycznej* w rozdziale pierwszym zamieszczony jest ryt Komunii poza Mszą świętą – jest to przecież podstawowy i historycznie

¹³ KKTE 58.

¹⁴ KKTE 56.

¹⁵ EDE 25.

¹⁶ Jan Paweł II. *Pastores dabo vobis*. Posynodalna adhortacja apostolska o formacji kapłanów we współczesnym świecie (25 III 1992). Watykan 1992 nr 48.

¹⁷ DPLL 164; por. EM 49-50.

główny powód przechowywania Najświętszego Sakramentu w tabernakulum po zakończonej liturgii mszalnej.

Obrzęd ten – zarówno w swej podstawowej wersji pełnej, jak i wersji krótszej – zakłada udział w choćby krótkiej liturgii słowa. Stąd rodzi się pytanie o zgodność z przepisami liturgicznymi spotykanej w parafiach praktyki udzielania Komunii świętej jako „dopełnienia” nabożeństw, na które wierni licznie uczęszczają – np. Komunia święta po nabożeństwie majowym czy październikowym. W jaki sposób połączyć obrzęd Komunii świętej, aby nie stawała się ona tylko „dodatkiem” do nabożeństwa różańcowego? Trudno wszak byłoby wymuszać na wiernych kolejne kwadransy uczestnictwa w liturgii Mszy świętej. Jednakże, najczęściej wskutek dłużej trwającego nabożeństwa, obrzęd ten jest używany w wersji skróconej i z tego względu, choć formalnie poprawny, nie zawsze dostatecznie wyraźnie ukazuje związek Komunii świętej z ofiarą Mszy świętej.

Być może lepiej trzeba w praktyce parafialnej odróżniać podczas tych nabożeństw elementy kultu Maryi od adoracji Najświętszego Sakramentu i Komunii świętej. Równocześnie ukazywanie ich łączności umożliwi właściwe rozłożenie akcentów. Trzeba np. stale pracować nad wypowiedzianymi tekstami, aby odmawianie Różańca ukazywało jego charakter chrystocentryczny. Na pewno potrzeba tu jeszcze dalszego zbierania doświadczeń i dyskusji w gronie liturgistów, pastoralistów i duszpasterzy, aby sformułować teologicznie jednoznaczne propozycje. Przed niedopasowanymi składankami liturgii i ludowej pobożności przestrzega *Dyrektorium*, mówiąc o unikaniu nabożeństw „hybrydycznych”¹⁸

Na marginesie naszych rozważań o relacji pobożności ludowej do nabożeństw eucharystycznych przypomnijmy problem, który pojawił się w ostatnich stuleciach – przerost adoracji nawet nad liturgią Mszy świętej. Wszak za rozkwitem adoracyjnej pobożności eucharystycznej nie nadążała świadomość pierwszeństwa uczyty eucharystycznej – mimo że oczekiwano jej rozbudzenia. Stąd nabożeństwa z wystawieniem Najświętszego Sakramentu do dziś w wielu parafiach gromadzą więcej wiernych niż „towarzysząca im Msza św.” A powinno być odwrotnie – to one powinny towarzyszyć sprawowaniu Najświętszej Ofiary. Obecnie rzadko już spotkać można odrzuconą po Soborze i zakazaną zarówno przez przepisy liturgiczne, jak i prawo kodeksowe (kan. 941 par. 2) praktykę odprawiania uroczystej Mszy świętej, np. z okazji odpustu, przy wystawionym Najświętszym Sakramencie. Rzecz

¹⁸ DPLL 74 i 93.

ciekawa, że praktyka ta w Polsce jest pieczołowicie podtrzymywana jeszcze przez niektóre kościoły starokatolickie (np. mariawitów), które nie uczestniczyły w soborowej odnowie liturgicznej – nawet uważają to za istotny wyróżnik swojej liturgii. *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* z roku 2002¹⁹ także zwraca uwagę, aby oddać cześć Jezusowi obecnemu w tabernakulum, przyklękając tylko na początku i końcu Mszy świętej – w trakcie jej sprawowania uwaga jest skoncentrowana na ołtarzu ofiary.

W tym kontekście pojawia się problem ukształtowania sakralnej przestrzeni kościoła, w pierwszym rzędzie przeznaczonego dla Zgromadzenia Eucharystycznego – Ludu Bożego uczestniczącego w świętej uczcie. Ciągłe powracający problem umiejscowienia tabernakulum, stałe naciski oddolne wiernych, a nawet kleru na umieszczenie go zgodnie z wielowiekową tradycją na osi kościoła są odbiciem duchowości adoracyjnej. Entuzjazm posoborowego, nie zawsze udanego, przesuwania tabernakulum do ukrytych bocznych kaplic adoracji oznaczał niekiedy w świadomości wiernych deskralizację głównej nawy kościoła. Tymczasem istnieje możliwość rozwiązań umożliwiających intymną cichą adorację, a równocześnie widok na tabernakulum z całego kościoła.

PROCESJE EUCHARYSTYCZNE

Dyrektorium, omawiając nabożeństwa eucharystyczne, posługuje się kluczem roku liturgicznego i dlatego przed podjęciem tematu adoracji eucharystycznej ukazuje zagadnienie procesji eucharystycznych. Czyni to w kontekście Uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Omawiany dokument podkreśla, że „święto to, rozszerzone na cały Kościół łaciński przez papieża Urbana IV w roku 1264, z jednej strony stało się odpowiedzią wiary i kultu na błędy heretyckie dotyczące tajemnicy obecności Chrystusa w Eucharystii, a z drugiej było ukoronowaniem ruchu gorącej pobożności eucharystycznej.

Pobożność ludowa ułatwiła zatem proces ustanowienia święta Bożego Ciała. I odwrotnie, jego ustanowienie było przyczyną i motywem rodzenia się nowych form pobożności eucharystycznej w ludzie Bożym”²⁰

¹⁹ *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*. Poznań 2004 nr 274.

²⁰ DPLL 160.

Równocześnie *Dyrektorium* przypomina, że „pobożność eucharystyczna, tak głęboko zakorzeniona w ludzie chrześcijańskim, musi być jednak formowana tak, by mogła przyjąć dwie podstawowe rzeczywistości:

– najważniejszym punktem odniesienia dla pobożności eucharystycznej jest Pascha Pana. Pascha bowiem, według nauczania Ojców Kościoła, jest świętem Eucharystii, a z drugiej strony Eucharystia jest przede wszystkim celebracją Paschy, czyli męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa;

– każda forma pobożności eucharystycznej ma swoje wewnętrzne odniesienie do Ofiary eucharystycznej, bo albo usposabia do jej celebrowania, albo przedłuża podstawowe i kultyczne przeżycie, które wynika z Eucharystii”²¹

Dyrektorium określa procesję w Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa jako „formę wzorcową” procesji eucharystycznych²² Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich obrzędy *Komunii świętej i kultu tajemnicy eucharystycznej poza mszą świętą* poświęcają tejże procesji odrębny rozdział, dając szczegółowy jej wzorzec²³ „Przedłuża ona celebrację Eucharystii”²⁴ Bezpośrednio po Mszy świętej wynosi się konsekrowaną podczas niej Hostię poza kościół w celu „publicznego świadectwa wiary i pobożności ludu chrześcijańskiego wobec Najświętszego Sakramentu”²⁵

Także prawo kodeksowe w kan. 944 zachęca, aby „urządzać, zwłaszcza w Uroczystość Ciała i Krwi Chrystusa, procesję prowadzoną po drogach publicznych” Ten sam kanon wskazuje na biskupa diecezjalnego jako odpowiedzialnego za wydawanie zarządzeń o procesjach, uczestnictwa w nich i ich godności.

Zgodnie z postulatami kan. 944 *Dyrektorium* daje wskazania dotyczące procesji w Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, uznając ją równocześnie za „formę wzorcową” procesji eucharystycznych. *Dyrektorium* podkreśla wagę formacyjną tej dorocznej procesji i dlatego zachęca, by towarzyszyły jej „typowe elementy pobożności ludowej”: przystrajanie ulic, okien, składanie kwiatów, ale w takiej formie, by kierowały uwagę ku Chrystusowi i budowały wiarę w Niego.

Procesje kończą się zazwyczaj błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem. *Dyrektorium* przypomina, że błogosławieństwo nie jest formą pobożności samą w sobie, ale momentem zakończenia dłuższego obrzędu eu-

²¹ DPLL 161.

²² DPLL 162.

²³ KKTE 89-131.

²⁴ DPLL 162.

²⁵ KKTE 77.

charystycznego. Prawo liturgiczne wyraźnie zakazuje wystawienia, które miałyby na celu tylko udzielenia błogosławieństwa²⁶

NABOŻEŃSTWA EUCHARYSTYCZNE W AGENDACH LITURGICZNYCH

Na przykładzie szeroko znanego w Polsce zbioru nabożeństw diecezji katowickiej dokonajmy krótkiego przeglądu nabożeństw eucharystycznych. Już rozdział I Agendy proponuje adoracje Najświętszego Sakramentu oparte na obrzędach *Komunii świętej i kultu tajemnicy eucharystycznej poza mszą świętą* oraz tradycji diecezjalnej, szczególnie w zakresie nabożeństwach do Serca Pana Jezusa²⁷ Są to: obrzęd wystawienia Najświętszego Sakramentu i błogosławieństwa eucharystycznego zgodne z przepisami liturgicznymi zawartymi w obrzędach *Komunii świętej i kultu tajemnicy eucharystycznej poza mszą świętą*²⁸ Następnie Agenda podaje wzorce modlitw przy adoracji Najświętszego Sakramentu – niektóre zaczerpnięte z psalmów, niektóre autorstwa wybitnych mistrzów życia duchowego (św. Katarzyna ze Sieny, św. Anzelm, ks. Piotr Skarga, bł. Matka Teresa z Kalkuty)²⁹ Agenda proponuje, zgodnie z postulatami lokalnego synodu, tygodniową godzinę adoracyjną, godzinę świętą oraz uroczyste dłuższe adoracje w parafii (wieczna adoracja, nabożeństwo czterdziestogodzinne)³⁰

Jako wyraz kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa zostały zaproponowane – przy wystawionym Najświętszym Sakramencie – nabożeństwo pierwszopiątkowe i nabożeństwo czerwcowe. Wystawienie Najświętszego Sakramentu jest też zaproponowane na zakończenie roku kalendarzowego. Kolejne propozycje nabożeństw adoracyjnych pojawiają się na zakończenie Drogi Krzyżowej: krótka adoracja i błogosławieństwo eucharystyczne³¹

Tego typu formuła pojawia się w Agendzie wielokrotnie, np. przy następujących nabożeństwach:

– nabożeństwo ekspiacyjne za grzechy pijaństwa, które składa się z liturgii słowa, a następnie po wystawieniu Najświętszego Sakramentu aktów przeproszenia i zadośćuczynienia;

²⁶ KKTE 65.

²⁷ *Nabożeństwa diecezji katowickiej. Agenda liturgiczna*. Katowice 1987, s. 6.

²⁸ KKTE 58-76.

²⁹ *Nabożeństwa diecezji katowickiej* s. 18-21.

³⁰ Tamże s. 23-30.

³¹ Tamże s. 30-38, 103-108, 141.

- podczas Gorzkich żali, według omawianej Agendy, po kazaniu pasyjnym następuje wystawienie Najświętszego Sakramentu i śpiew pieśni;
- adoracja eucharystyczna towarzyszy również uroczystemu nabożeństwu ku czci Krzyża świętego³²;
- nabożeństwo słowa Bożego, na którego zakończenie następuje adoracja eucharystyczna³³;
- nabożeństwo do Ducha Świętego, przewidziane na uroczystość Zesłania Ducha Świętego lub w związku z przygotowaniem do bierzmowania. Podobnie propozycja wystawienia Najświętszego Sakramentu podczas Nieszporów w uroczystość Trójcy Świętej i Chrystusa Króla³⁴

Natomiast w rozdziale poświęconym nabożeństwom maryjnym:

- nabożeństwo majowe można, według Agendy, połączyć z adoracją, która następuje po odśpiewaniu litanii i kazaniu; nabożeństwo majowe może być odprawione przy ołtarzu ze szczególnie czczonym obrazem Najświętszej Maryi Panny, natomiast wystawienie Najświętszego Sakramentu odbywa się przy ołtarzu głównym³⁵;
- nabożeństwa inne, np. z okazji „sobót Królowej Polski”, także zawierają propozycje adoracji na zakończenie³⁶;
- nabożeństwo różańcowe można zakończyć adoracją eucharystyczną; Agenda dopuszcza jednak odmawianie Różańca przed wystawionym Najświętszym Sakramentem³⁷

Nabożeństwa związane z kultem Świętych zasadniczo nie zawierają propozycji adoracji, choć np. nabożeństwo ku czci św. Barbary, przypominające „nabożeństwo okolicznościowe”, zawiera propozycję adoracji na zakończenie³⁸

Na ogólnych natomiast zasadach Agenda przewiduje dołączenie adoracji Najświętszego Sakramentu w drugiej części nabożeństw okolicznościowych. Są to następujące nabożeństwa³⁹: popołudniowe w dniu I Komunii Świętej; dla chorych; dla ministrantów; przy powrocie pielgrzymki; z racji odpustu parafialnego – także z procesją eucharystyczną; o powołania i za powołanych do służby w Kościele; w Tygodniu Miłosierdzia; nabożeństwo misyjne; za Ojczyznę; w obronie nienarodzonych; w dniu matki; dla poborowych.

³² Tamże s. 127-130, 143, 155.

³³ Tamże s. 183.

³⁴ Tamże s. 190, 195, 205.

³⁵ Tamże s. 212.

³⁶ Tamże s. 226.

³⁷ Tamże s. 216.

³⁸ Tamże s. 317.

³⁹ Tamże s. 340, 350, 372, 374, 377, 379, 380, 394, 407, 410, 428, 430, 454, 455, 389.

Agenda zachęca nas do adoracji eucharystycznej także podczas nabożeństwa o jedność chrześcijan, gdy tylko obecni są na nim katolicy.

Łatwo zatem zauważyć, że Agenda proponuje łączyć prawie każde nabożeństwo okolicznościowe z krótką adoracją Najświętszego Sakramentu.

„NIEWYCZERPANE ŹRÓDŁO ŚWIĘTOŚCI”

„Niewyczerpane źródło świętości” – w ten sposób określa Jan Paweł II adorację eucharystyczną⁴⁰ Rzeczywiście, powyższe analizy ukazują, jak chętnie podczas różnego rodzaju nabożeństw wierni pragną modlić się przy wystawionym Najświętszym Sakramencie. Głęboka wiara w realną obecność Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi rozpała serca i umysły do szczerzej modlitwy. Dlatego współcześnie zdają się odżywać bractwa związane z adoracją Najświętszego Sakramentu.

Jednakże wszyscy zajmujący się formacją liturgiczną muszą sobie zadawać pytanie, czy tak mocne akcentowanie w pobożności ludowej kultu adoracyjnego nadal nie owocuje wśród uczestników Mszy świętej skoncentrowaniem duchowości głównie na tej formie obecności Chrystusa. Kult adoracyjny powinien prowadzić do otwarcia na wszystkie formy obecności Chrystusa we Mszy świętej. Zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II jest on obecny w zgromadzonym ludzie, w osobie kapłana, w słowie Bożym i pod postaciami eucharystycznymi. Jeśli pobożność ludowa ma poprawnie kształtować świadomość eklezjologiczną Ludu Bożego, to doceniając i akceptując rolę adoracji, należy dbać o ukazywanie wszystkich wymiarów Eucharystii – jako zgromadzenia wokół Słowa, uczyty eucharystycznej, zgromadzenia miłości, uobecnienia ofiary⁴¹

Na zakończenie przytoczmy raz jeszcze słowa Jana Pawła II zachęcające nas do rozwoju nabożeństw eucharystycznych. Ileż tu pobożność ludowa może wnosić świeżości i zapału:

Kult, jakim otaczana jest Eucharystia poza Mszą św., ma nieocenioną wartość w życiu Kościoła. Jest on ściśle związany ze sprawowaniem Ofiary eucharystycznej. Obecność Chrystusa pod świętymi postaciami, które są zachowane po Mszy św. – obecność, która trwa, dopóki istnieją postaci chleba i wina – wywodzi się ze sprawowania Ofiary i służy Komunii sakramentalnej i duchowej. Jest więc zadaniem pasterzy Kościoła, aby również

⁴⁰ Por. EDE 10.

⁴¹ Por. J. J. K o p e ć. *Liturgia i pobożność ludowa w świetle historii*. W: *Liturgia i pobożność ludowa* s. 37.

poprzez własne świadectwo zachęcali do kultu eucharystycznego, do trwania na adoracji przed Chrystusem obecnym pod postaciami eucharystycznymi, szczególnie podczas wystawienia Najświętszego Sakramentu⁴²

BIBLIOGRAFIA

- Chmielewski M.: Adoracja. W: Leksykon duchowości chrześcijańskiej. red. M. Chmielewski. Lublin–Kraków 2002 s. 35-38.
- „Communio” 7: 1987 fasc. 6 (42) – temat numeru „Religijność ludowa”
- Jan Paweł II: *Novo millennio ineunte*. List apostolski. Watykan 2001.
- Kopeć J. J.: Liturgia i pobożność ludowa w świetle historii. W: Liturgia i pobożność ludowa. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003 s. 25-38.
- Krakowiak Cz.: Idee przewodnie Wstępu do *Dyrektorium o pobożności ludowej*. W: Liturgia i pobożność ludowa. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003 s. 11-24.
- Nadolski B.: Teologiczne zasady odnowy pobożności ludowej. W: Liturgia i pobożność ludowa. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003 s. 39-47.
- Wprowadzenie do liturgii. Kraków 2004 s. 202-216.
- Nowak W.: Zarys liturgii Kościoła domowego. Olsztyn 2000.
- Sobczko H.: Relacja między pobożnością ludową i liturgią. W: Liturgia i pobożność ludowa. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003 s. 48-61.

EUCHARISTIC SERVICES IN POPULAR PIETY

Summary

The point where the cult of the Eucharist and popular piety meet is presented in *The Directory on Popular Piety and Liturgy* — it should be read along with the liturgical book *The Holy Communion and the Cult of the Eucharist Mystery Beyond the Holy Mass*. The issue of popular piety in the context of evangelization was pointed to after the Council, in Paul VI's adhortation *Evangelii nuntiandi*.

Referring to the tradition of adoration of the Holy Sacrament, *The Directory* mentions various forms of adoration: the usual visiting the Holy Sacrament in the tabernacle – a short meeting with Christ occasioned by the faith in His presence and a prayer in silence; adoration, according to the liturgical regulations, in front of the Holy Sacrament; the so-called eternal adoration or a forty-hour service. *The Directory* reminds that the Eucharistic piety should be formed in such a way that the Lord's Pasch should be the most important point of reference for it and that any form of Eucharistic piety should have its inner reference to the Eucharistic Sacrifice. The point of meeting of popular piety and liturgy is also regulated by the Canon Law Code, which in canons 934-944 addresses the issue of the place where the Holy Eucharist should be kept, and of the access to the church in order to adore the Holy Eucharist, also for a long time.

⁴² EDE 25.

Analysis of one of the very popular collections of services has shown that combining various services occasioned by some holidays with a short adoration of the Holy Sacrament is very often suggested.

Everyone who takes up the liturgical formation has to face the question whether so much stress on adoration in popular piety does not still result in concentrating the spirituality of the people taking part in the Holy Mass mainly on this form of Christ's presence. If popular piety is to shape the ecclesiological awareness of God's People in the correct way, care should be taken to present all the dimensions of the Eucharist: gathering around the Word, the Eucharist feast, gathering of love, making the sacrifice manifest — at the same time still appreciating adoration and developing it.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Eucharystia, liturgia, nabożeństwa, pobożność ludowa, formacja liturgiczna, adoracja.

Key words: Eucharist, liturgy, religious services, popular piety, liturgical formation, adoration.